

Simčičeva literatura za mladino – vračanje k začetku in izvoru

Matija Ogrin

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti,
Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Novi trg 2, SI 1000 Ljubljana

Povzetek

Pisatelj Zorko Simčič je napisal poleg obsežnejših pripovednih in dramskih besedil za odrasle tudi več kratkih del za otroke in mladino. Ta mladinska literatura je v primerjavi s Simčičevimi deli za odrasle ostala manj opažena. Vendar ji je avtor posvetil veliko svoje ustvarjalnosti, na tem področju je ustvaril tudi enega od prvencev: libreto za eno prvih slovenskih oper za otroke (*Čarovnik začarane doline*, 1972).

Med Simčičevimi mladinskimi teksti je posebne pozornosti vredna povest *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide* (1988). Literarni lik Lepe Vide iz slovenske tradicije je uporabil Simčič na specifično nov način. Zgodba je tako zvrstno kakor pomensko večplastna in dopušča razne interpretacije. Ko se Lepa Vida vrne s španskega dvora domov, se ne vrne samo iz tujine v domovino. Zdi se, da tu Simčič izraža neko globljo eksistencialno resnico: Lepa Vida se pravzaprav vrne iz svoje iluzije, svoje zmote in iz dolgega objokovanja te zmote nazaj k temu, kar šele omogoča ali nudi resnične možnosti njenega bitja. Od zastranitve in utopije napravi korak – k sprejetju svojih možnosti.

S tem je Simčič temeljno presegel dosedanje slovenske ubeseditve mita o Lepi Vidi. Morda ni pretirano reči, da njegova *Lepa Vida* na neki način odgovarja romanu *Poslednji deseti bratje* in pove stvari, ki jih deseti bratje – razpršeni po vseh kontinentih sveta – niso mogli izreči.

Ključne besede: Zorko Simčič, mladinska književnost, Lepa Vida, iluzije, resničnost.

Summary

Simčič's Literature for young People – Returning to the Beginning and Origins

In addition to larger narrative and dramatic texts for adults, the writer Zorko Simčič has also written several short works for children and young people. Compared to Simčič's works for adults, less attention has been paid to this youth literature. However, the author devoted a considerable part of his work to it; his work *Čarovnik začarane doline* (The Magician from the Enchanted Valley, 1972) is a libretto for one of the first Slovenian children's operas.

Among Simčič's youth texts, the story *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide* (Three Musicians or the Return of Lepa Vida, 1988) deserves special attention. Simčič uses the literary figure Lepa Vida from the Slovenian tradition in a specific new way. The story is both artistically and semantically complex and allows for various interpretations. When Lepa Vida returns home to Slovenia from the Spanish court, she is not only returning from a foreign land to her homeland. Simčič seems to express a deeper existential truth here: Lepa Vida is indeed returning from her illusion, her error, and the long lament over that error, to that which enables or offers the real possibilities of her being. She takes a step away from alienation and utopia – to seize her real existential possibilities.

In this way, Simčič has fundamentally surpassed the previous Slovenian varieties of the myth of Lepa Vida. Perhaps it is not an exaggeration to say that his *Lepa Vida*, in some way, gives an answer to the novel *Poslednji deseti bratje* (The Last Tenth Brothers) because at home, Lepa Vida can tell things that the *brothers*, scattered across all continents of the world – could not ever say.

Keywords: Zorko Simčič, children's literature, Lepa Vida, illusions, reality.

Literatura, ki jo je Zorko Simčič napisal za otroke in mladino, je v njegovem opusu ostala, vsaj v očeh literarne zgodovine, manj opažena, manj odmevna; – vendar avtorju verjetno ta mladinska besedila niso nič manj pri srcu ali kaj manj vredna kakor njegova velika prozna in dramska dela za odrasle. Majhno namreč po Simčiču ni nujno manj vredno od velikega; v majhnem se lahko na drugačen način skriva enaka veličina. Tako Simčič o Slovencih pravi, da nismo majhen narod, ampak le maloštevilen.

Zorko Simčič je precej svojih zelo ustvarjalnih let, še zlasti tedaj, ko je bival v Bariločah, preživel v tesnem stiku s prijatelji, ki so imeli velike družine s pet, šest in več otroki. Tako je živel obkrožen z otroki, se z njimi igral, jim pripovedoval zgodbe, z njimi gledal v svet, se z njimi čudil in govoril o čudesih, jim govoril o Sloveniji in o literarnih likih iz njenega pripovednega izročila, ob tem pa že pesnil in oblikoval svojo literaturo, vsaj v zametkih. Lahko bi rekli, da so otroci ob njem rasli, v Simčiču pa je ob teh otrocih rasel mladinski pisatelj, v njem so rasle zgodbe in dramski zasnutki.

Tako so nastali v nekem smislu drzni poskusi, kakor je libreto za otroško opero *Čarovnik začarane doline* (knjižni izid Bariloche, 1972, verjetno med prvimi te zvrsti v slovenščini); leta 1980 je v Buenos Airesu izšla dramska igra z vedro družinsko tematiko in hkrati napeto zgodbo *Družina Zebedej, kjer vsi polni so idej*. Simčič je nato ob svojih otrocih napisal pesmi, ki so precej pozneje izšle v zbirki *Srček, ki podi telešček* (Celje, 2004).

V vseh teh besedilih nastopajo otroci in se zato v nekem smislu »svet začenja na novo«, ker umetnik gleda nanj z otroškim pogledom, kjer je dejanje polno možnosti, hkrati pa čudenja in prvobitne vere v dobro. To optimistično otroško »začenjanje sveta na novo« se kdaj pa kdaj seveda izide tudi s kakšno prasko in trdo šolo; vendar se otrokom kot literarnim osebam v Simčičevih tekstih osnovni »izračun« izide; njihova otroška »izmera« sveta, kakšna sta »dalja in nebeška stran«, je takšna, da jo je v realnosti moč nekako uresničiti, ta mera se z resničnostjo vsaj večidel ujema, možnost tega ujemanja pa otrokom dajeta starša, družina, dom – in v tem je stržen dinamizma in tudi optimizma Simčičevih otroških dramskih besedil, zlasti *Družine Zebedej, kjer vsi polni so idej*.

* * *

V Simčičevem mladinskem literarnem opusu pa je neko delo, ki zaradi več razlogov terja posebno pozornost. To je povest *Trije muzikantje ali povratek Lepe Vide*. V tej povesti glavne osebe niso otroci in tudi ni namenjena izključno otrokom. Simčič jo je napisal leta 1988 in jo s posvetilom označil kot »Staro, vendar večno novo zgodbo za starejše otroke, morda tudi mladostne starce.« Novi izdaji

v letu 2021 pa je dodal posvetilo: »... in za vse, ki so v zadnjih letih odšli živeti v tujino ali ki si to želijo ...«

Ta Simčičeva povest izpiše staro, malone mitsko slovensko pripoved o Lepi Vidi na zelo poseben način. Res je, da jo je napisal v času, ko je v Sloveniji napočila zora prvih demokratičnih premikov in se nastanek povesti historično ujema s procesi, ki so Slovence po razkolu revolucije postopoma začeli zbliževati. Toda prav mogoče je, da je bilo za nastanek *Treh muzikantov* pomembno še kaj drugega. Vsekakor je Simčič prej že dolga leta ali kar desetletja zbiral gradivo o slovstvenem motivu Lepe Vide, se poglobljajl v razne tančine te skoraj mitične podobe v slovenski literaturi, obenem pa je o motivu Lepe Vide premišljal in ga domislil tako, da je vanj zajel svoj bivanjski horizont: namreč, svojo misel o nesrečnem odhajanju v svet kot »begu« in osrečujočem ali izpolnjujočem vračanju domov, v domovino. Toda to pri Simčiču ni čisto enostavno.

Lepa Vida na španskem kraljevem dvoru pripomore, da trije slovenski muzikantje, Bas, Trobenta in Klarinet, s svojo čarobno glasbo ozdravijo bolno žalost španskega kraljeviča. Nevarno žalost, ki ji vse špansko kraljestvo ni našlo zdravila. Ta njena neprecenljiva pomoč je hkrati tudi odkupnina, zaradi katere španska kraljica Lepo Vido naposled nerada odpusti, da se sme z muzikanti vrniti v Slovenijo.

Najprej kaže omeniti, da je Simčičeva povest v slogovnem in literarnozvrstnem pogledu zelo kompleksno, celo namenoma raznovrstno delo. V njem se prepletajo uvodni pripovedovalčevi metateksti s tradicijskimi odlomki izročila o Lepi Vidi (Prešeren, Gradnik idr.); pravljica ali legenda o Lepi Vidi na španskem dvoru se nato prepleta s humoresknim ali skoraj grotesknim načinom pripovedovanja o treh slovenskih glasbenikih, njihovo potovanje z balonom je predstavljeno deloma kot časniška reportaža, še bolj pa seveda kot fantazijska pripoved, skoraj kot »sanjska pantomima«. Dogajanje na španskem dvoru je postavljeno v daljna stoletja, medtem ko trije muzikantje živijo v modernem svetu, od koder po zraku pripotujejo in tako rekoč »padejo« na španski dvor, kjer njihova glasba čudežno reši kraljeviča smrtne melanholije.

Vsa ta skrajno nenavadna, sanjska nasprotja v Simčičevi povesti vendarle delujejo kot literatura, ženejo zgodbo naprej, poganjajo napete, naravnost dramske dialoge – denimo med Lepo Vido in kraljico, ki po čudežni ozdravitvi sina nenadoma ni več tako voljna, da bi Vidi dovolila vrnitev v domovino. Enotnost tem tako raznoterim kompozicijskim elementom daje mitski okvir zgodbe o Lepi Vidi, namreč njena želja po vrnitvi domov, k svojemu izhodišču. Vse dogajanje je naperjeno k njenemu povratku, vse gibanje pripovedi Lepi Vidi bodisi odpira ali začasno zapira pot vrnitve.

* * *

Kaj nam povratek Lepe Vide naposled lahko pomeni?

Mogoča so različna branja te povesti. Lahko jo beremo v (pogojno rečeno) zdovski, emigrantski perspektivi: kot hvalnico vrnitvi v domovino, ki je pojmovana kot kraj človekove prave umestitve, izpolnitve in sreče. Kot kraj, kjer po vsem tujstvu sveta naposled dospemo na svoje pravo mesto. To je gotovo pomemben umetniško-doživljajski vidik te knjige.

Toda Simčičeva povest je tako umetniško bogata in večpomenska, da je mogoče še drugačno, širše branje.

Osebo se mi zdi, da iz Simčičeve povesti o Lepi Vidi močno spregovarja tisto pomensko obzorje, ki nam govori, da se Lepa Vida ne vrne samo domov, ne vrne se samo iz tujega v domovino; pač pa se zgodi nekaj bistveno globljega. Zgodi se to, da se Lepa Vida pravzaprav vrne iz svoje iluzije, svoje zmote in iz dolgega objokovanja te zmote nazaj k temu, kar šele omogoča ali nudi resnične možnosti njenega bitja. To pomeni: od zmote, od zastranitve in utopije se vrne nazaj k temu, ali bolje, napravi korak naprej k temu, kar ji bo omogočilo, da bo njeno življenje avtentično in izpolnjeno – četudi v neki zelo skromni arhaični vasi na devinski obali. Z drugo besedo, vrnitev iz tujine v domovino je tu hkrati upesnjena kot vrnitev od bega pred seboj k sprejetju in podreditvi temu, kar smo.

Ko se Lepa Vida poslavlja od španske kraljice, ji kot darilo za kralja, ki naj mu ga kraljica izroči, Vida da nasvet. Naj kralju, ki je šel na plovbo odkrivat nove celine, kakšno novo Ameriko, pove, da je zbežal:

»Tudi on je zbežal ... Recite mu, da poznam nekoga, oh, in kako dobro ga poznam, ki ve, kaj pomeni v begu iskati rešitev in ki je to drago plačal ... Kako dolga, trnjeva je pot, da prehodiš nazaj en sam napačen korak ... Recite kralju, ki sam dobro ve, kako je skušnja pol preroka, naj mi verjame. Naj verjame, da se bo slabo končalo – zanj in zato tudi za druge –, če bo še naprej bežal ...«

Ko se iz razkošja in zlatega sijaja španskega dvora Lepa Vida povrne v domovino, v domači slovenski kraj, je Vidina prva realnost v Simčičevi povesti ta, da na kolenih joka med dvema grobovoma – grobom svojega sinka in grobom svojega moža, ki ju je bila nekoč zapustila. Takšen je trpko resni, toda zdravilni realizem Simčičevega povratka Lepe Vide. To je hvalnica domovini Sloveniji in vrnitvi k njej; toda hkrati in v isti besedi je to hvalnica vrnitvi k resničnosti. Iz bega, utvar, iluzij – nazaj k temu, kar *je*. Kako boleča, a hkrati ozdravljajoča je pot nazaj k resničnosti, nam na presunljivo poetičen, skoraj sanjski način govori ta knjiga.

Tu se Simčičeva povest dotika najglobljih, skrivnostnih razsežnosti bitja, ker njegova zgodba namreč kratko malo »naredi«, da vidimo ali zagledamo, kako se ob spoznanju lastne zmote, ob kesanju in ob popravi napake zgodi nekaj skrivnostnega: v fundamentu življenja se odprejo nove možnosti, Lepi Vidi se odpre nov svet: njena preteklost, v kateri je zapustila sina in starega moža, ni izbrisana; toda sama lahko vstopi v nekaj, kar je zanjo kot majhno stvarjenje.

Pri Simčiču gre torej za mnogo več kot telesno vrnitev, ki bi bila le gibanje po zunanjščini sveta. Gre predvsem za gibanje od iluzije in zastranitve k uzrtju, k spoznanju, k dejanstvu.

»Svet je red in vsako bitje ima svoje mesto, svoje pravo mesto. Za izražanje lastnega bistva grščina pozna dve besedi: *ídion* in *oikós* (hiša, dom). Prvotno domovanje je bistvo posameznika, njegova bit sama; človek je kakor zavarovan, ko je na svojem mestu in izpolnjuje svojo poklicanost, svoje poslanstvo. Vsaka oddaljitev od svojega povzroči negotovost.« [Komar, M. (2021): *Trije totalitarizmi*. Ljubljana, Družina (Philosophia perennis), 212].

Gre za človekovo podreditev resnici, ki iz navidezno uničenega življenja čudežno naredi nekaj, kar je mnogo več. Prostost od zmote je prostost novega začenjanja.

S tem je Simčič temeljno presešel dosedanje slovenske ubeseditve mita o Lepi Vidi. Morda ni pretirano reči, da njegova *Lepa Vida* na neki način odgovarja *Desetim bratom* in pove stvari, ki jih deseti bratje – razpršeni po vseh kontinentih sveta – niso mogli izreči.